

Počátky Přemyslovců, vzestup jejich moci a krize kolem roku 1000

Přemyslovců na scénu dějin vstupují v podobě prvního, historicky doloženého příslušníka rodu, knížete Bořivoje. Bořivoj je zmíněn v letopisech fuldského kláštera z 9. stol. Bořivoj přijal křest na Velké Moravě. Kristiánova legenda popisuje jeho křest a vítězství nad pohanskými spiklenci, i Bořivoj je zde spíše ikonou, zastoupením určitého typu, než skutečnou postavou. Jeho původním sídlem byl snad Levý Hradec, připisuje se mu, že zde založil první křesťanský kostel v Čechách – rotundu sv. Klimenta. Dříve se soudilo, později přesídlil a začal se stavbou Pražského hradu, dnes se začátky jeho výstavby spíše připisují až Bořivojovu synovi Spytihněvovi. Mezi lety 874 a 875 se oženil s Ludmilou, pozdější svatou.

Svatá Ludmila se podle legend vyprávějících o ní a o jejím vnukovi Václavovi silně zasadila o zakořenění nové víry v Čechách. Dnes je pro nás téměř nemožné rozeznat Ludmilu – historickou osobu a Ludmilu –světici, naplňující model mulier suadens (přesvědčující žena, žena podílející se na konverzi manžela, známe celou řadu obdobných příkladů Doubravka – Měšek, Chlotilda – Chlodvík, kněžna Olga na Kyjevské Rusi, této problematice se v posledních letech právě i na příkladu Ludmily věnuje slovenský historik Martin Homza).

Po Bořivojově smrti byl jeho nejstarší syn Spytihněv I. ještě nezletilý, Čechy se na krátkou dobu dostaly pod přímou vládu velkomoravského Svatopluka. Po jeho smrti začal Spytihněv vládnout samostatně. Spytihněv zřejmě začal s výstavbou hradišť na hranicích původní přemyslovské domény – Tetín, Libušín, Budeč, Mělník, Stará Boleslav, Lštění.

Po Spytihněvovi nastupuje jeho bratr Vratislav I., legendami líčený jako schopný vládce, který začal s přemyslovskou expanzí za hranice české kotliny. Podle pověsti založil slezskou Vratislav. Kolem roku 916 založil baziliku sv. Jiří na Pražském hradě, ta se stala prvním pohřebištem přemyslovských knížat. Oženil se s Drahomírou z kmene Obodritů. Aktivně se zapojil do bojů proti Maďarům. Ti v roce 921 vpadli na Moravu a do Čech, na zranění utrpěné v boji Vratislav pravděpodobně zemřel.

Stejně jako u svaté Ludmily je i u svatého Václava dnes téměř nemožné odlišit historickou postavu od svatého českého patrona, věčného knížete české země. Mělo se mu dostat na jeho dobu výjimečného vzdělání. V domácí politice se Václav dostal do konfliktu s dalšími českými předáky, např. legendami líčený souboj s kouřimským knížetem. Kolem roku 930 začal na pražském hradě stavět nový kostel zasvěcený svatému Vítu. V zahraniční politice představovaly nejdůležitější otázky vztah s bývalými součástmi východofrancké říše, která se začala drobit. Čechy měly tradičně blízko k Bavorsku (podléhaly řezenské diecézi), nyní ale postupně začalo nabývat navrch Sasko Podle saského kronikáře Widukinda saská vévoda Jindřich vtrhl do Čech a přitáhl ku Praze, kde měl vzít „krále“ Čechů v poddanství a učinit Čechy poplatnými (z území Čech se ovšem tribut, mírová daň, nepravidelně odváděl už od dob Karla Velikého). Můžeme to chápat jako podřízení se, ovšem je také dost dobře možné, že v opačném případě bychom dopadli jako polabští Slované, skutečnost, že Jindřich daroval Václavovi paži sv. Víta mluví o tom, že ho poté chápal jako partnera. Václavova smrt – bratr Boleslav ho pozval na oslavu svátku svatých Kosmy a Damiána, druhý den po hostině byl Václav zavražděn Boleslavovými družiníky. Problém v dataci spočívá v tom, že legendy uvádějí jen to, že byl zavražděn v pondělí na svátek svatého Kosmy a Damiána, proto roky 929 a 935, dříve se většinou uváděl rok 929, dnes se většina historiků kloní k roku 935. Podle Dušana Třeštíka ale nešlo o plánovanou vraždu, spíše sled nešťastných náhod. Opilí bratři se pohádali, Václav vztáhl ruku po meči a Boleslavovi družiníci chránící svého pána ho zabili. Ať už byl Václav zavražděn kteréhokoliv roku a důvody proto byly jakékoliv, začal tím jeho druhý, mnohem delší život.

Po rozkvětu a expanzi země za Boleslava I. a Boleslava II. se kolem roku 1000 dostavila krize. Kosmas úpadek klade do doby panování Boleslava III., který neudržel dobyté hranice, soupeřil s Polskem o obchodní cesty (český stát těžil z příjmů z obchodu procházejícího střední

Evropou). Problém představovaly i spory mezi jednotlivými členy přemyslovské dynastie – Boleslavem III., Jaromírem a Oldřichem (oba už byli dávno ve věku, kdy mohli vládnout). Země se tak propadla do bratrovražedného boje a střídání jednotlivých Přemyslovců na knížecím stolci. Situace využil nový nepřítel – Polsko, kde v té době vládl velice úspěšný Boleslav Chrabrý.

Doporučená literatura

- BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Naďa: Velké dějiny zemí Koruny české I. Do roku 1197. Praha – Litomyšl 1999.
- HOMZA, Martin: Mulieres suadentes = Presviedčajúce ženy: Štúdie z dejín ženskej panovníckej svätosti v strednej a vo východnej Európe v 10.-13. storočí. Bratislava 2002.
- CHARVÁT, Petr: Václav, kníže Čechů. Praha 2011.
- KALHOUS, David: České země za prvních Přemyslovců v 10.–12. století I. Čeled' sv. Václava. Praha 2011.
- KUBÍN, Petr: Sedm přemyslovských kultů. Praha 2011.
- LUTOVSKÝ, Michal: Bratrovrah a tvůrce státu. Život a doba knížete Boleslava I. Praha 2006.
- NOVÝ, Rostislav – SLÁMA, Jiří (edd.): Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha 1987.
- PROFANTOVÁ, Naďa: Svatá Ludmila. Vládkyně a světice, zakladatelka rodu. Praha 1996.
- SOBIESIAK, Joanna Alexandra: Boleslav II. České Budějovice 2014.
- STEELE, Philipe Earl: Pryč ze světa plného kouzel? O pokřtění Měška I. Jinak. Dějiny a současnost, 37, 2016, č. 9, s. 13-16.
- TŘEŠTÍK, Dušan: Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935). Praha 1997.
- VANÍČEK, Vratislav: Svatý Václav. Praha – Litomyšl
- WIHODA, Martin: Morava v době knížecí 906-1197. Praha 2010.
- Z QUERFURTU, Bruno: Život svatého Vojtěcha : Legenda Nascitur purpureus flos (ed. Marie Kyralová). Praha 1996.
- ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí. Praha 1997.

Kontrolní otázky

1. Vysvětlíte středověké topoi přesvědčující ženy. Uveďte jeho příklady.
2. Kdo bývá považován za prvního Přemyslovce expandujícího mimo českou kotlinu?
3. Kde se nacházelo první přemyslovské pohřebiště?
4. Proč v případě smrti svatého Václava uvažujeme o dvou možných letopočtech, kdy k této události mohlo dojít?
5. Je dnes všeobecně přijímán názor, že zavraždění svatého Václava Boleslavem bylo předem naplánovaným činem? Pokud ne, jaké jsou další pohledy?
6. Vysvětlíte pojem tribut.
7. Jak se do Čech dostaly ostatky svatého Víta, s čím to souviselo?
8. Jaké jsou naše nejvýznamnější prameny pro poznání počátků Přemyslovců?
9. Jaké znáte zahraniční prameny zmiňující se i o událostech v Čechách v 9. a 10. století?
10. Co bývá uváděno jako příčiny krize českého státu kolem roku 1000?

Doplňující texty

1. Úryvek z legendy Fuit in provincia Boemorum (datace kolísá od 10. po 12. století)

1. Byl v zemi české jeden kníže, jménem Bořivoj, žijící i tehdy ještě v obyčejích pohanských, a vzal si za manželku z jiné země dceru knížete Slavibora, jménem Ludmilu. Ta,

když byla ještě mladičká, obětovala modlám a často velmi zaníceně se oddávala jejich uctívání. Když tak oba žili pospolu, z božího pokynu a přání byvše přivedeni k lítosti, přijali očistu svatého křtu a s nimi zároveň i jejich poddaní.

2. Narodili se jim pak tři synové a tři dcery, a od toho dne, kdy přijali milost křtu, všecko jejich království vzrůstalo víc a více. Kníže Bořivoj potom, naplniv šestatřicet let svého života, odebral se z tohoto světa. Po něm ve vládě nastoupil jeho prvorozený syn jménem Spytihněv. Shromažďuje kněží a kleriky, žil s odevzdaností ve víře Kristově. A naplniv čtyřicet let svého života, rozloučil se s tímto světem. Po jeho skonu ujal se kormidla vlády bratr jeho Vratislav.

3. Jejich matka, vznešená paní Ludmila, po svém obrácení od pohanských bludů každodenními slzami hořce lkala, že dříve modly uctívala. Sama to však v lepší stránku obrátila; stala se totiž matkou chudých, nohou chromých, okem slepých, vlídnou utěšovatelkou sirotků a vdov. Když však řečený kníže Vratislav, dovršit třiatřicet let svého života, opustil skličující pouta tohoto světa a syn jeho Václav, tou dobou ještě chlapec, ujal se vlády a říše otce svého, matka chlapcova, jménem Drahomír, setrvala ve stavu vdovském.

4. Tehdy nepřítel lidského pokolení, ďábel, záviděl, že zbožná služebnice boží Ludmila vynikala tolika předostmi. I konala knížecí matka poradu se svými nespravedlivými rádci a jala se míti v nenávisti svou tchyni Ludmilu. Říkala totiž: „Proč ona má býti takřka mou paní? Zahubím ji, zdědím všechno, co má, a svobodně budu vládnouti.“ Byl totiž její syn Václav posud mladíček. Jakmile ctná a oddaná služebnice boží Ludmila seznala takovýto úmysl, řekla své snaše: „Netoužím vládnouti a nepřeji si míti ani sebemenší částku tvé moci. Naopak žádám, abys mi povolila nerušeně sloužiti Bohu až do skonání mých dnů.“

5. S těmito slovy opustila Ludmila hrad Prahu a přišla na jeden hrádek, který se zve Tetín. Tam pak řečená služebnice boží, předem tuším budoucí umučení, pevně se utvrdila ve znalostech věcí posvátných a se vzrůstající horlivostí prokazovala dobrodiní chudým, aniž mohla zcela naplniti svou touhu. Po jejím odchodu matka mladíčkého knížete, poradivši se se zločinnými rádci, vyslala muže, aby ji zahubili. Ti si pak přibrali veliké vojsko a táhli na hrádek Tetín.

6. Tehdy připomenutá služebnice boží v předtuše věcí budoucích povolala si jednoho zbožného kněze, jménem Pavla, a vybídla ho, aby sloužil slavnou mši svatou. Po ní se upřímně vyzpovídala před tváří Nejvyššího Soudce a posílila se přijetím těla a krve Páně. A vědoma si jsouc smrti své, počala se odívati zbraněmi víry a vytrvávala na modlitbách, aby duši svou, ozdobenou skutky dobrými, poručila Bohu.

7. Když se pak zešerilo, řečení ukrutníci zamířivše k jejímu obydlí rozrazí bránu a vběhnuvše ke dveřím domu, v němž byla služebnice boží, vylomí veřeje a vejdou dovnitř. I řekla jim: „Bratři, proč jste přišli s takovou zuřivostí? Cožpak jsem vás neživila jako syny? Své zlato, stříbro a drahocenná roucha dala jsem vám; a dopustila-li jsem se nějaké viny na vás, povězte mi!“ Oni však nedbajíce mírumilovných slov stáhli ji z lože a vrhli ji na dlažbu. Tu jim řekla: „Zadržte, bratři, maličko, aspoň než dokončím svou modlitbu!“ A s rukama rozepjatýma modlila se k Pánu. Domodlivši se řekla jim: „Zapřísahám vás, bratři, setněte mne!“ To totiž říkala, aby si prolitím krve zasloužila přijetí koruny mučednické. Oni však nesvolili, nýbrž vložili provaz na hrdlo její a zardousili ji. Tak ona, naplnivši ve veliké víře a oddanosti jedenašedesát let svého života, odebrala se k Pánu. Byla pak umučena oddaná služebnice Kristova Ludmila v sobotu patnáctého [šestnáctého] dne měsíce září v časných hodinách nočních.

Všechno její kněžstvo a veškeré domácí služebnictvo obého pohlaví po záhubě své pastýřky rozprchlo se porůznu do úkrytů a snažilo se zachrániti svůj ohrožený život.

Pramen: KRÁLÍK, Oldřich: Nejstarší legendy přemyslovských Čech. Praha 1969.

2. Úryvek z Kosmovy Kroniky české (12. století)

Byl pak tento panovník, Boleslaw druhý, muž nejkřesťanstější, ve wíře katolický, otec sirotků, ochránce wdow, kwílících těšitel, duchowních a pautníků dobrotiwý přijimatel, kosteků božích obzwláštní zakladatel. Nebo jak čteme w privilegii kostela sw. Jiří, dwadcet kostelů křesťanskému náboženstwi co wěřící wyzdwihl, a wšeni požitky, které náležejí ku potřebám kostelním, dostatečně je zwelebil. Jeho byla vlastní sestra jménem Mlada, panna bohu zaslíbená, we, swatých. pismich wzdělaná, křesťanskému náboženstwi oddaná, pokorau nadaná, w rozprawě líbezná, chudým a sirotkům přízniwkyně štedrá a wší počestnosti mrawů ozdobená. Kterážto, když za příčinau pobožnosti přišla do Říma, přiwetiwě od apoštolského jest přijata kdež některý čas pobywši, mnišským prawidlům dostatečně se wyučila, a naposledy papež pán s radau swých kardinálů, ano chtěje dobrotiwau úchwalau přispěti nowému kostelu, poswětil ji za. abatyši, změněným iménem Marii, daw ji swatého Benedikta řeholi a opatskau berli. Potom nowá abatyše, majici nowý a swatý řá mnišský přiněsti do země české, wzawši propuštění a požehnání apoštolské, jela do sladké vlasti s komonstwem swým welice potěšeným. Přijeli jsau ku králowskému hradu ku Praze, a kníže Boleslaw dlaho čekau poctiwě uwital sestru milenau, a wzawše se za ruce wešli do příbytku králowského, kdež posadiwše se spolu, když se dlaho obapolně wzájemnými řečmi bawili, když mnoho, co widěla w Římě nebo slyšela powěděni a podiwení hodného, bratru swému wyprawowala, mimo to odewzdala jest mu list od apoštolského k němu psaný, jehož forma takowá byla:

Jan, sluhů božích sluha, Boleslawowi učnu wiry katolické apoštolské požehnání. Sprawedliwé jest, dobrotiwě sluch nakloňowati k žádostem sprawedliwým; nebo Bůh jest sprawedliwost, a kdož miluji boha, budau osprawedlněni, a všecko těm, kteří milují sprawedlnost boží, spolupůsobí k dobrému. Dcera naše, se wztahem twá, jménem Mlada, jinak také Maria, mezi jinými, jichž odepríti nelze, žádostmi prosbu srdci našemu libau od tebe přednesla, aby se swolenim našim we twém panstwi ke cti a sláwě cirkwe boží smělo zřízeno býti biskupstwi. Což my zajisté s myslí weselau slyšíce, bohu jsme díky wzdali, jenž církew swau povždy a wšude šíří a zwelebujje we všech národech. Pročež z apoštolské wážnosti. a swatého Petra knížete apoštolů moci, jehož ač nehodní, předce jsme náměstci, swolujeme a schwalujeme i ustanowujeme, aby při kostele swatého Wita a Wácslawu bylo sídlo biskupské, při kostele pak sw. Jiří mučenníka aby pod prawidlem swatého Benedikta a pod poslušenstwím dcery naší, abatyše Marie, zřízen byl sbor swatých panen. Wšak ale ne dle řádu neb sekty lidu bulharského neb ruského aneb jazyka slowanského, nýbrž spíše zachowáwaje řády a nařízení apoštolské, wywol k tomu účelu jednoho z lepších duchowních se schwálením celé cirkwe hlawně w latinském písmě wzdělaného, který by dowedl rádlem slowa aulehel srdce pohanů probrati a pšenici dobrých skutků zasíti a snopy aurody wíry wašl Kristu odwěsti. Zdráw bud'.

Pramen: EMLER, Josef (ed.): *Fontes Rerum Bohemicarum*. T. II. Praha 1874.